

TOIMITUSKUNTA
Ann-Mari Holländer, Arto Helle, Raija Ojell, Hanna Pulkkinen,
Seija Saarinen, Kirsi Pohjola, Iris Sotamaa ja Jani Suurnäkki

TAITTO
Teemu Junkkaala / gstj.fi

KUVAT
Aarne Ormio jollei toisin mainittu
Hyväksytty kirkkohallituksen täysistunnossa 26.3.2013

ASIANUMERO
2013-00194

© Kirkkohallitus, Helsinki 2013

ISBN 978-951-789-423-4 (nid.)
ISBN 978-951-789-424-1 (pdf)

Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2013:1

ISSN 1237-279X

PAINOPIIKKA
Pekan Offset, Helsinki 2013

SISÄLLYS

JOHDANTO	4		
Tässä ja nyt			
I		III	
TÄSTÄ LÄHDEMME	8	TÄTÄ KEHITÄMME	26
<i>Kirkon varhaiskasvatuksen ja kehittämisen lähtökohtia</i>		<i>Kirkon varhaiskasvatuksen ja kehittämisen näkökulmia</i>	
Keskiössä lapsi	8	Kokoontuva toiminta	27
Kirkko kasvatuskumppanina	10	Verkostot	27
Lapsi ja hengellisyys	11	Sosiaalinen media ja verkkoympäristö	30
Oikeus kristilliseen kasvatukseen	12	Innovaatiot	32
Muuttuva toimintaympäristö	13		
Vahvuuksia, kehittämishaasteita ja mahdollisuuksia	13	IV	
		TÄTÄ TAVOITTELEMME	36
		<i>Kehittämistavoitteita</i>	
II		Kokonaisvaltaista kasvua	37
TÄTÄ PAINOTAMME	16	Lapsi seurakuntalaisena	39
<i>Kirkon varhaiskasvatuksen ja kehittämisen painotuksia</i>		Perheiden kanssa	40
Kokonaisvaltaista kasvua	16		
Lapsi seurakuntalaisena	19	TIIVISTELMÄ ASIAKIRJAN PAINOTUKSISTA	42
Perheiden kanssa	24		

JOHDANTO

Tässä ja nyt

Lapset ovat samankaltaisia ajasta ja paikasta riippumatta. Kirkon ydinsanomakin on muuttumaton, vaikka sitä sanoitetaan eri tavoin. Aika ja sen tuomat haasteet muuttuvat, kuten myös tietomme ja ymmärryksemme lapsesta, lapsen kehityksestä ja lapsuuden merkityksestä. Siksi on tullut ajankohtaiseksi päivittää kirkon varhaiskasvatuksen kehittämisasiakirja "Lapsi on osallinen" (Vake). "Lapset seurakuntalaisina" -asiakirjassa tarkastellaan erityisesti kirkon varhaiskasvatuksen tämän hetken painotuksia ja näkökulmia. Rinnalla on edelleen käytössä v. 2008 julkaistu Vake, josta löytyvät mm. toimintamuotoihin liittyvät kehittämiskysymykset.

Kirkon varhaiskasvatuksen kehittämisen taustalla ovat mm. valtakunnallinen Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet -asiakirja (Vasu) sekä koko kirkon strategia 2015 Meidän kirkko – Osallisuuden yhteisö. Strategian pohjalta on laadittu linjauksia kirkon eri tehtäväalueille (kasvatus, palvelu, julistus, lähetys). Kasvatuksen linjaus "Meidän kirkko – kasvamme yhdessä" antaa raamit kaikille kirkon kasvatuksen osa-alueille, myös varhaiskasvatukselle.

Kirkon varhaiskasvatus on merkityksellinen osa seurakuntien toiminnan ja talouden kokonaisuutta. Peruslähtökohtana on lapsen ja perheen hyvä elämä, kasvatuskumppanuus perheen kanssa sekä kristillinen usko ja siitä nousevat arvot. Tässä ihmiselämän varhaisvuosien kasvun tukemisessa korostuvat kasvatuksen kokonaisvaltaisuus, varhaispedagoginen osaaminen, lapsilähtöisyys ja perheen arvostaminen, uskon traditioiden jakaminen sekä uusien traditioiden luominen.

Kirkko on myös keskeinen varhaiskasvatuksen toimija koko yhteiskunnassa. Seurakunnissa tehdään päivittäin laadukasta, turvallista, kehittävää ja lapsilähtöistä työtä lasten ja perheiden parissa heidän hyvinvointinsa vahvistamiseksi. Työntekijät ovat koulutettuja ammattilaisia sekä koulutuksen saaneita vapaaehtoisia. Kirkon varhaiskasvatuksen näkyvyyttä, tunnettuutta ja arvostusta on tarpeellista tukea ja korostaa. Vaikka kokoontuvan toiminnan osallistujaluvut ovat pienentyneet, ne ovat silti yhä varsin suuria. Kokoontuvan toiminnan luvut eivät myöskään kerro työstä koko totuutta. Paikallinen yhteistyö eri varhaiskasvatuksen toimijoiden kanssa sekä verkossa tapahtuva toiminta on viime vuosina huomattavasti lisääntynyt.

Varhaiskasvatuksen kokonaisuutta omassa seurakunnassa on jatkuvasti arvioitava ja kehitettävä. On tarkasteltava nykytilannetta ja taas eteenpäin:

- Miten seurakunnassa tuetaan lapsen ja hänen perheensä elämää ja kokonaisvaltaista kasvua?
- Miten tässä näkyy hengellisen elämän ulottuvuus ja hengellisyyden tukeminen seurakunnan erityisenä tehtävänä?
- Miten vastataan lasten ja perheiden erilaisiin tarpeisiin?

Tämä asiakirja tukee työntekijöiden ja vapaaehtoisten työtä niin seurakunnissa, seurakuntayhtymissä, hiippakunnissa, järjestöissä, oppilaitoksissa kuin keskushallinnossakin. Asiakirja on hyvä pohja strategiatyölle seurakunnassa. Asiakirjaa voidaan käyttää muiden varhaiskasvatuksen toimijoiden kanssa tehtävässä yhteistyössä keskustelun pohjana ja yhteistyömahdollisuuksien innoittajana. Lapset vanhempineen kutsutaan myös mukaan keskusteluun ja kumppanuuteen paikallisen varhaiskasvatuksen kehittämiseksi.

TOIMINTAA OHJAAVAT STRATEGIAT JA ASIAKIRJAT

Kirkon kasvatustoiminnassa on vuosien saatossa ollut erilaisia painotuksia – se on uudistunut ja elänyt vallitsevien kasvatusteoriat ja oppimiskäsitysten mukana. Kirkon varhaiskasvatuksen RAAMATULLISINA LÄHTÖKOHTINA ovat kaste- ja lähetyskäsky (Matt.28:18-20) ja lasten evankeliumi (Mark. 10:13-16). Jeesus korosti lapsen merkitystä ja hänen luontevaa suhdettaan Jumalaan (Matt.18:1-6). Lasta tulee arvostaa ja kunnioittaa omanlaisena itsenään. Jokainen lapsi, nuori ja aikuinen on ainutlaatuinen ja jokaisen ihmisen elämä on arvokas. Raamatun mukaan lapset ovat lahja. Vanhempien sekä muiden aikuisten tärkeä tehtävä on pitää huolta lapsista. (1.Moos 4:1, 1.Sam 1:27).

SUOMEN EVANKELIS-LUTERILAISEN KIRKON STRATEGIAN 2015 mukaan kirkko on osallisuuden yhteisö. Kirkko kutsuu kaikkia Jumalan yhteyteen ja rohkaisee välittämään lähimmäisistään ja kantaamaan vastuuta koko luomakunnasta.

V. 2012 julkaistu KASVATUKSEN LINJAUS "MEIDÄN KIRKKO – KASVAMME YHDESSÄ" tarkastelee erityisesti kasvatuksen tehtäväaluetta. Kirkon kasvatus on kaikenikäisten kokonaisvaltaisen kasvun mahdollistamista ja tukemista kristillisen ihmiskäsityksen mukaisesti. Siksi toiminta on avointa jokaiselle riippumatta uskonnollisesta taustasta. Kirkon kasvatuksen linjaus korostaa, että jokainen on hyväksytty sellaisena kuin on ja jokaista tuetaan hänen omassa kasvussaan. >>>

YK:N LAPSEN OIKEUKSIEN SOPI-
MUKSEN (1998) 14. artiklassa taa-
taan lapselle (alle 18 v) ajattelun,
omantunnon ja uskonnon vapaus.
Sopimuksen 27. artiklassa tunnus-
tetaan lapsen oikeus hänen ruu-
miillisen, henkisen, hengellisen,
moraalisen ja sosiaalisen kehityk-
sen kannalta riittävään elintasoon
ja tästä elintasosta vanhempien on
velvollisuus huolehtia. Näin lap-
sella on oikeus saada oman uskon-
tonsa mukaista ohjausta, tukea ja
kokemuksia.

VARHAISKASVATUSSUUNNITELMAN
PERUSTEET -asiakirja (Vasu) ohjaa
valtakunnallisesti varhaiskasva-
tuksen sisällöllistä toteuttamista.
Asiakirjan mukaan varhaiskasva-
tuksen tavoitteena Suomessa on
lisätä lapsen kokonaisvaltaista hy-
vinvointia. Kun lapsi voi hyvin, hä-
nellä on mahdollisimman hyvät
kasvun, kehittymisen ja oppimisen
edellytykset. Saadessaan toimia
itselleen ominaisella tavalla lap-
sen hyvinvointi lisääntyy. Kirkon
varhaiskasvatuksessa sitoudutaan
Vasun mukaiseen varhaiskasvatus-
ajatteluun.

KOULULAISTEN AAMU- JA ILTAPÄIVÄTOIMINTAA OHJAAVA
PERUSOPETUSLAKI sekä PERUSOPETUKSEN AAMU- JA ILTAPÄIVÄ-
TOIMINNAN PERUSTEET 2011 ohjaavat myös seurakuntien
järjestämään aamu- ja iltapäivätoimintaa (aip), josta val-
taosa järjestetään hallinnollisessa yhteistyössä kuntien
kanssa. Seurakunta on tällöin yksi kuntien aamu- ja ilta-
päivätoiminnan palveluntuottajista. Lisäksi on seurakun-
tia, jotka järjestävät toimintaa itsenäisesti ilman kunnan
koordinointia ja tukea. Kirkon aip-toiminnassa painot-
tavat lapsesta välittäminen, yhteistyö perheiden kanssa,
kristillinen kasvatus, monipuolinen toiminta sekä koulu-
tetut työntekijät. Näin pyritään antamaan lapsille hyviä
kasvuaineita ja sosiaalista vahvistumista.

TÄSTÄ LÄHDEMME

Kirkon varhaiskasvatuksen ja kehittämisen lähtökohtia

Keskiössä lapsi

Lapsuus on ainutlaatuinen vaihe ihmisen elämänsä, sillä silloin luodaan perustaa koko elämää varten. Lapsi tarvitsee suojelua ja huolenpitoa, hänellä on aina oikeus saada olla turvassa, rakastettu ja hyväksytty. Lapsella on oikeus omaan lapsuuteensa - leikkiin ja huolettomuuden kokemuksiin. Lapsena oleminen on tärkeämpi kuin se, mitä lapsesta joskus tulee.

Kirkon varhaiskasvatus on lasta varten ja sillä pyritään lapsen hyvään. Toiminta on lapsilähtöistä ja aikuisjohtoista. Tämä merkitsee sitä, että lapsen tarpeista ja kiinnostuksesta kumpuavalle toiminnalle sekä lapsen aktiivisuudelle ja luovuudelle annetaan tilaa. Samalla aikuinen on vastuussa lapsesta ja pitää huolta toiminnan

ja vuorovaikutuksen turvallisista rajoista. Lapsen hyvinvointia ja turvallisuudentunnetta vahvistaa tietoisuus ja kokemus siitä, että hän kelpaa sekä ihmisille että Jumalalle, joka rakastaa ja pitää hänestä huolta.

Leikkiminen, liikkuminen, tutkiminen ja eri taiteen alueisiin liittyvä ilmaiseminen ovat lapselle ominaisia tapoja toimia ja ajatella. Leikin eväinä ja lähtökohtina ovat eletty elämä ja erilaiset kokemukset. Lapselle on tärkeää antaa tilaa liikkua, leviää, hiljentyä, rauhoittua, tuntea turvallisuutta ja kokea pyhän läsnäoloa elämässään. Lapsiryhmä ja turvalliset aikuiset antavat mahdollisuuden elää todeksi lähimmäisen rakkautta, vastuullisuutta ja toisen ihmisen kunnioittamista. Kohdatessaan itse arvostusta ja kunnioitusta lapsi oppii myös arvostamaan muita ihmisiä, ympäristöä ja muita uskontoja ja kulttuureita, sekä toimimaan oikeudenmukaisella ja vastuullisella tavalla.

Lapsella on oikeus olla juuri sellainen tyttö tai poika kuin hän on. Jokainen tyttö tai poika on sellaisenaan kaunis, ihana ja pyhä, Jumalan luoma ihme.

Kirkon varhaiskasvatuksessa pyritään sukupuolisensitiiviseen työotteeseen. Tällä tarkoitetaan tyttöjen ja poikien erilaisuuden ja erityistarpeiden tunnistamista ilman, että sukupuoliin liittyviä eroja asetetaan arvojärjestykseen – ja samalla jättäen yksilöllisyydelle tilaa. Lasta tuetaan tunnistamaan omaa syvyyttään, henkisyttään, hengellisyttään ja pyhyttään; myös kehonsa ja fyysisyytensä syvyyttä ja arvoa.

Kuva: Kyrkpressens arkiv.

Kirkko kasvatuskumppanina

Lapsen syntymä on merkittävä vaihe perheessä. Uusi elämänvaihe muuttaa perheen arjen käytänteitä ja samanaikaisesti herättää monenlaisia tunteita. Myös arvot ja arvokysymykset voivat nousta uudella tavalla esille. Etenkin lapsen kasteen pohtiminen saattaa herättää kysymyksiä uskon merkityksestä kasvatuksessa ja perheen elämässä. Seurakunnan tehtävänä on kulkea vanhempien rinnalla tukien ja rohkaisten vanhemmuuden ja kasvatuksen moninaisissa kysymyksissä. Tämä edellyttää keskinäistä luottamusta, tasavertaisuutta ja toistensa kunnioittamista. Kirkon varhaiskasvatus on siis kasvatuskumppanuutta lapsen perheen kanssa ja sellaisena se on avointa kaikkien kotien lapsille.

Perheen monimuotoisuus on tämän päivän todellisuutta. Jokainen määrittelee viime kädessä itse, ketkä kuuluvat hänen perheeseensä.

Tilastokeskuksen mukaan perhe määritellään enintään kahden perättäisen sukupolven muodostamaksi yksiköksi, jossa henkilöt asuvat samassa asutokunnassa. Perheen muodostavat yhdessä asuvat avio- tai avoliitossa olevat tai parisuhteensa rekisteröineet henkilöt ja heidän lapsensa, jompikumpi vanhemmista lapsineen tai avio- tai avopuolisot tai parisuhteensa rekisteröineet henkilöt, joilla ei ole lapsia.

Koti ja oma perhe ovat lapsen tärkein kasvuympäristö. Vanhempien ja muiden läheisten ihmisten merkitys on ensisijaista lapsen identiteetille, kokonaisvaltaiselle hyvinvoinnille sekä arvojen ja asenteiden muodostumiselle. Varhaisessa vuorovaikutuksessa syntyvä turvallinen kiintymyssuhde lapsen ja vanhemman välillä luo pohjan myös lapsen suhteelle Jumalaan. Isovanhemmat ja kummit ovat tärkeitä perinteiden ja arvojen välittäjiä lapselle.

Sukupolvien yhteys ja eri-ikäisten seurakuntalaisten yhdessäolo on oleellinen osa seurakuntaelämää. Tämä yhteisöllisyys antaa lapsille mahdollisuuden ymmärtää omaa itseään ja hahmottaa omaa paikkaansa osana suurempaa kokonaisuutta, kirkkoa. Lapsi on suhteessa Jumalaan aina sekä yksilönä että yhteisön jäsenenä. On tärkeää, että lapsi saa aikaa ja tilaa kohdata ja kokea elämänsä tärkeitä asioita turvallisesti, pohtia myös uskonnollisia asioita yksin tai yhdessä sekä kysellä aikuiselta.

Lapsi oivaltaa omaa merkitystään kokemansa kunnioituksen, välittämisen ja osallisuuden kokemisen kautta. Kodin ja kirkon varhaiskasvattajien kumppanuus kristillisessä kasvatuksessa muodostaa lapselle turvallisen Jumala-käsityksen ja luottavaisen suhteen elämään.

Lapsi ja hengellisyys

Ihminen on syntymästään lähtien hengellinen. Lapsen hengellisyys on ihmettelyä, ihailua, valppautta, tutkimista ja leikkimistä – kokonaisvaltaista elämistä yhteydessä Jumalaan. Lapsi elää hengellisyyttä todeksi arkielämän tilanteissa kotona, seurakunnassa tai muussa varhaiskasvatusympäristössä. Hengellisyys kasvaa turvallisessa vuorovaikutuksessa aikuisten ja lasten kanssa - tilanteissa, joissa jää tilaa salaisuuksille, mielikuvitukselle ja pyhyiden kokemiselle. Kirkon työntekijöiden tehtävänä on luoda lapsen hengellistä herkkyyttä huomioiva tila ja kasvatusympäristö, jossa myös arkkitehtuurilla, väreillä, kuvilla ja symboleilla on tärkeä merkitys.

Lapselle merkityksellinen tapa oppia ja elää on kokemuksellisuus ja aistien käyttö. Jokainen lapsi kasvaa hengellisyyteen ja uskoon liittyvien asioiden suhteen omassa rytmissään, joka on yhteydessä lapsen kasvuun ja kehitykseen sekä kasvuympäristöön ja vuorovaikutukseen. Siksi kasvua ei tule kiirehtiä, vaan lapsen herkkyydelle kohdata ja pohtia uskonnollisia asioita ja rakentaa omaa uskonnollista maailmaansa on tärkeää antaa aikaa ja tilaa.

Kuva: Esa Kivivuori.

Hyvä vuorovaikutus toisten ihmisten kanssa vahvistaa lapselle luontaista tapaa toimia ja vapauttaa häntä käyttämään omaa mielikuvitustaan ja luovuuttaan. Lapsen kysymykset avaavat jotakin hänen sisäisestä pohdinnastaan. Kysymyksiin vastaaminen, keskustelu ja omaa pohdintaa kunnioittava vuorovaikutus ovat omiaan ruokkimaan omaa oivallusta ja kasvua. Elämyksellisyyden rinnalla lapsi tarvitsee tietoa oman kirkon uskon sisällöistä ja tavoista sekä kokemuksia jumalanpalveluselämään ja seurakuntaelämään osallistumisesta. Raamatun kertomukset auttavat lasta ymmärtämään itseään ihmisenä sekä olemassaoloa ja elämää Jumalan luomassa maailmassa. Niihin liittyvä pohdinta-, toiminta- tai leikkitilanne voi viedä lapsen mukaansa syvään hengelliseen kokemukseen.

Oikeus kristilliseen kasvatukseen

Kirkon varhaiskasvatuksen lähtökohtana on yksi kirkon luovuttamattomista tehtävistä: kaste. Se perustuu Jeesuksen antamaan kaste- ja lähetyskäskyyn (Matt. 28:18-20). Kaste on Kristuksen asettama pyhä toimitus – lahja, jota ei tarvitse eikä voi ansaita.

Kasteessa ihmisestä tulee kristitty: sekä kotiseurakuntansa että maailmanlaajuisen kirkon jäsen. Kasteessa saatu siunaus on lupaus Jumalan läsnäolosta, rakkaudesta ja huolenpidosta lapsen elämässä. Kaste kantaa lapsen jo sylivauvana kristillisen uskon ytimeen. Hän tulee tällöin Jumalan lapseksi ja seurakunnan täysivaltaiseksi jäseneksi. Kastettuina lapsi ja aikuinen ovat seurakunnassa tasa-arvoisia. Kasteen vaikutus ulottuu läpi ihmisen koko elämän ja antaa lähtökohdan kristillisen identiteetin kasvulle.

Lapsi tarvitsee vanhempiensa lisäksi aikuisia ystäviä, jotka sitoutuvat olemaan läsnä hänen elämänsä eri vaiheissa. Kristillinen kummius syntyi jo 100-luvulla jKr. Se on luottamustehtävä, joka säilyy ja pysyy koko elämän ajan. Kummi kutsutaan avustamaan ja toimimaan todistajana kastetilaisuudessa, rukoilemaan kummilapsen puolesta ja hänen kanssaan sekä osallistumaan vanhempien ja seurakunnan kanssa kummilapsen elämään ja kristilliseen kasvatukseen.

Kasteen perusteella lapsella on oikeus kristilliseen kasvatukseen. Kirkon varhaiskasvatus perustuu vanhempien, kummien ja seurakunnan yhteiseen tehtävään elää lapsen kanssa rakastaen, kasvattaen ja ohjaten. Kasvatuskumppanuus on täten myös kaste-kumppanuutta. Yhteydessä kirkkoon ja seurakuntaan ihminen saa tarvitsemiaan rakennusaineita uskolleen ja kasvulleen kristittynä sekä kirkon ja seurakunnan jäsenenä.

Muuttuva toimintaympäristö

Yhteiskunta on yhä nopeutuvassa, usein ennakoimattomassa muutoksen tilassa ja kirkko sen mukana. Lasten ja perheiden parissa toteutettavaan toimintaan vaikuttavat monet aikakauden haasteet. Yhteiskunnan monimuotoistuminen, kulttuurin ja yhteisöllisyyden uudet muodot sosiaalisine medioineen ja esimerkiksi lisääntyvä sosiaalinen eriarvoistuminen muuttavat perheiden ja lasten elämäntapoja ja näin myös kirkon varhaiskasvatuksen todellisuutta. Kirkosta eroaminen ja uskonnollisen moninaisuuden lisääntyminen merkitsee samalla kastettujen määrän laskua. Kodeissa annettava kristillinen kasvatus ja kotien hengellisyyden rakentuminen kirkon perinteen varaan muuttuu ja ohenee.

Seurakuntarakenteet muuttuvat mm. seurakuntaliitosten myötä ja seurakuntien alueellinen eriarvoisuus uhkaa lisääntyä. Monien seurakuntien henkilöstö- ja talousresurssit pienentyvät. Tämä puolestaan merkitsee väistämättä ammattitaitoisten työntekijöiden vähenemistä. Muutokset tuottavat paineita luopua, priorisoida ja etsiä uusia toimintamalleja, mutta tuovat mukanaan myös luovaa inspiraatiota, lisääntyvää vapaaehtoisuutta ja uudenlaisia yhteistyöhankkeita. Samat asiat ovat paitsi huolenaiheita myös mahdollisuuksia uudistumiseen ja kehittämiseen.

Vahvuuksia, kehittämishaasteita ja mahdollisuuksia

2000-luvun kirkon varhaiskasvatuksen suuri vahvuus ovat ammattitaitoiset ja motivoituneet kokoaikaiset työntekijät. Lapsi- ja perhetyön perustutkinto sekä laadukas täydennyskoulutus ylläpitävät ja uudistavat työntekijöiden osaamista ja samalla takaavat varhaiskasvatuksen laaja-alaisen sisällön. Kristillisellä kasvatuksella on Suomessa vahva perinne ja varhaiskasvatuksella vankka asema seurakuntien toiminnassa. Työlle on osoitettu hyvin resursseja niin työntekijämäärien, tilojen kuin toimintavälineidenkin suhteen. Toiminta on laaja-alaista ja tunnettua. Toiminta on tavoittanut valtaosan suomalaisista lapsista ja saanut kiitosta ja tukea kodeista ja perheiltä. Kirkon varhaiskasvatus on niin ikään onnistunut verkostoitumaan hyvin, ja sillä on hyvät yhteydet yhteiskunnan varhaiskasvatukseen. Uusia mahdollisuuksia, kuten sähköistä mediaa, on hyödynnetty.

Varhaiskasvatuksen arvostus ei kuitenkaan ole itsestäänselvyys kaikissa seurakunnissa. Vuorovaikutus ja yhteistyö työntekijäryhmien kesken sekä seurakunnan luottamushenkilöiden kanssa on paikoitellen vähäistä. Kirkon varhaiskasvatuksen tunnettuus ja julkisuuskuva vaativat edelleen kehittymistä. Tarvitaan myös uutta tutkimusta kirkon varhaiskasvatuksesta.

Kirkon varhaiskasvatus on ollut uudistumiskykyinen ja sitä kykyä siltä tarvitaan vastakin. Työalan piirissä syntyy jatkuvasti uusia innovaatioita, joiden avulla pystytään vastaamaan paikallisiin tarpeisiin. Yhä laajeneva verkostoituminen ja yhteistyö sekä seurakunnan eri työalojen välillä että muiden perheiden hyväksi toimivien tahojen kanssa avaa suuria, uudenlaisia mahdollisuuksia. Samoin tekevät seurakuntaliitokset. Monikulttuurisuuden vahvistuminen rikastaa varhaiskasvatusta. Samalla se asettaa haasteen mm. yhteiskunnan varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksen tukemiseen, jolloin näkökulmana on sekä oman uskonnon tunteminen että muihin lasta lähellä oleviin uskontoihin ja kulttuureihin tutustuminen. Lastenohjaajan työnkuva laajenee edelleen ja syventävän ja täydentävän koulutuksen tarve kirkon työssä lisääntyy.

Perheiltä tuleva viesti on rohkaiseva. Samanaikaisesti kun kirkosta eroaminen on lisääntynyt, ei lapsiperheitten kiinnostus kirkon varhaiskasvatusta kohtaan ole suinkaan vähentynyt. Etenkin vauvaperheistä on tullut viestiä uudenlaisesta kiinnostuksesta kristillistä kasvatusta kohtaan. Kummiuden ja isovanhemmuuden vahvistaminen ovat tärkeitä kehittämisen alueita. Kirkon varhaiskasvatuksen sydämen asia on syrjäytymisvaarassa olevien perheiden ja lasten tavoittaminen ja monipuolinen vaikeuksien ennaltaehkäisy. Lapsen oikeudet ja lapsivaikutusten arviointi ovat inspiroivia ja avaavat laajoja näkökulmia kirkon varhaiskasvatukseen. Mitä kaikkea tarkoittaa ja miten näkyy käytännössä se, että lapsi on tärkeä ja työemme keskiössä?

TÄTÄ PAINOTAMME

Kirkon varhaiskasvatuksen ja kehittämisen painotuksia

KIRKON VARHAISKASVATUKSEN PAINOTUKSET

- Kokonaisvaltaista kasvua
- Lapsi seurakuntalaisena
- Perheiden kanssa

Kokonaisvaltaista kasvua

Kristillisen ihmiskäsityksen mukaan ihmisellä on erityinen asema Jumalan luomassa maailmassa. Jumala loi ihmisen kuvakseen (1.Moos 1:26-27), ainutkertaiseen ja jatkuvaan yhteyteen ja vuoropuheluun hänen kanssaan. Luomiseen liittyy myös ihmisten keskinäinen kumppanuus: ihminen voi kasvaa ja elää vain vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Luterilaisen ymmärryksen mukaisesti kristillinen ihmiskäsitys sisältää ajatuksen ihmisen kokonaisvaltaisuudesta. Ihminen on psykofyysissosiaalinen kokonaisuus. Hän on samanaikaisesti henkinen, hengellinen, ruumiillinen, seksuaalinen, älyllinen, emotionaalinen, sosiaalinen, biologinen, aistillinen ja paljon muuta. Kaikki ihmisen ulottuvuudet ovat Jumalan luomia ja suunniteltuja. On perusteltua ja tarpeen, että koko ihminen otetaan huomioon myös kirkon kasvatustyössä.

Erityisesti juuri lapselle on luontevaa ja luonnollista elää ja aistia elämäänsä kokonaisvaltaisesti, joka solullaan. Kirkon varhaiskasvatuksen kokonaisvaltaisessa kasvatustajatteluissa painottuvat eri kasvatussisältöjen nivoutuminen toisiinsa, vuorovaikutus aikuisen ja lapsen välillä sekä kasvatuskumppanuus lapsen perheen kanssa. Varhaiskasvatus on kokonaisuus, joka muodostuu hoidosta, kasvatuksesta ja opetuksesta. Kasvun tukeminen tapahtuu arkisissa tilanteissa, leikissä ja erilaisissa toiminnoissa. Tämän mahdollistamiseksi toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa tulee tehdä tietoisia pedagogisia valintoja ja ratkaisuja.

LAPSI OPPII TUNTEMAAN asioita itsestään, toisista ihmisistä, lähiympäristöstä ja Jumalasta hänelle merkityksellisten asioiden kautta leikkien, liikkuen, tutkien, taiteen kautta kokien ja itseään ilmaisten.

LEIKIN TARPEELLISUUTTA lapsen kasvun ja kehityksen kannalta ei voi liikaa korostaa. Leikki on erinomainen opettaja, vaikka lapsi ei leiki oppiakseen, vaan leikin itsensä vuoksi. Leikki kehittyy ja saa uusia muotoja lapsen kasvaessa. Aikuisen tärkeä tehtävä on luoda leikille mahdollisimman hyvät puitteet ja taata pitkäkestoisen leikin onnistuminen. Leikin maailma avaa lapselle erityisellä tavalla myös toisen todellisuuden. Omaehtoisessa leikissä lapsi prosessoi itselleen merkityksellisiä asioita. Kasvattaja voi tarpeen tullen hienovaraisesti ohjata leikin kulkua ja juonen kehittymistä. Lapsihavainnoinnin avulla aikuinen saa tärkeää tietoa lapsen sisäisestä maailmasta ja mielenkiinnon kohteista. Leikkiminen on lapselle luontainen tapa oppia ja jäsentää asioita, myös uskonnollisia asioita ja ilmiöitä.

TAITEELLA on mahdollisuus avata ja koskettaa sitä, mitä sanat eivät tavoita. Se avaa pyhyiden kokemista sekä mahdollisuutta symboliikan ja tradition syvään tavoittamiseen ja omaksumiseen. Uskonnon ja taiteen symbolimaailmat ovat lähellä toisiaan. Uskonnolla ja estetiikalla on aina ollut elävä vuorovaikutus muun muassa kuvataiteen, musiikin, draaman, liikkumisen, kerronnan ja kirjallisuuden kautta. Lapsen musiikillinen ajattelu ja ilmaisu kehittyvät jo varhaisesta vuorovaikutuksesta alkaen. Lapsi ilmaisee itseään ja elää uskoaan laulaen, soittaen, liikkuen tai kuunnellen. Taidekasvatus tukee omien kykyjen löytämistä, uuden luomista ja itseilmaisua.

LIKKUMINEN on lapselle luontainen tapa tutustua itseensä, toisiin ihmisiin ja ympäristöönsä. Liikkuminen edistää erilaisten taitojen oppimista, vahvistaa lapsen itsetuntoa ja uskoa omiin kykyihinsä. Siksi liikkumisen merkitys on huomioitava kaikessa toiminnassa. Ryhmässä tapahtuvan liikunta opettaa toimimaan yhdessä tasapuolisuuden ja reilun pelin hengessä.

LAPSELLA ON ERITYISTÄ HERKKYYTTÄ käsittää luomakunnan ja toisten ihmisten pyhyyttä. Kirkon varhaiskasvatuksessa laajennetaan lapsen ympäristöön ja luontoon liittyviä kokemuksia, elämyksiä, tietoja ja taitoja. Arjessa se voi olla luomakunnan kauneuden ja pyhyyden kokemuksia, oikeudenmukaisuuden ja jakamisen opettelua, konkreettisia tekoja elinympäristön hyväksi sekä elintapojen tai luontosuhteen pohdintaa kristillisen opetuksen valossa. Saaduilla malleilla ja kokemuksilla on keskeinen vaikutus lapsen luontosuhteen syntymiseen ja omien toimintatapojen muodostumiseen.

Pienen lapsen tunnekokemukset, ruumiillisuus ja ymmärrys tukevat toisiaan. Mitä varhaisempia tunnekokemukset ovat, sitä vaikuttavampia ja kestävämpiä ne ovat. Perusluottamuksesta nouseva toivo on voimavarana lapsen elämässä aikuisenakin. Vastasyntyneen usko on kasvamista luottamussuhteeseen, jonka perusta luodaan vanhempien ja lapsen välisessä varhaisessa vuorovaikutuksessa. Tätä tärkeää kiintymyssuhdetta on tuettava. On tärkeää kannustaa vanhempia aitoon ja välittömään vuorovaikutukseen lapsensa kanssa (katse, kosketus, ääni, syli) sekä rohkaista siihen, että siunauksen välittäminen lapselle (esim. iltarukous) on luontevaa perheen arjessa. Lapsen vilpittömän katse ja luottamus häntä hoitavaan aikuiseen voi parhaimmillaan paljastaa jotakin pyhästä myös aikuiselle.

Lapsen elämässä tulee vaalia kasvurauhaa. Hengellinen elämä rakentuu lapsen kanssa ihmetellen ja eläen. Tiedollisia asioita ehtii pohtia ajallaan, kun lapsi on siihen valmis. Kristilliset symbolit puhuttelevat lasta kokonaisvaltaisesti. Raamatun kertomukset ovat lapsen hengellisen elämän rakennuspuita. Mahdollisuus osallistua ehtoolliselle yhdessä muun seurakunnan kanssa vahvistaa lapsen osallisuuden ja yhteisöön täysivaltaisesti kuulumisen tunnetta. Hiljaisuus ja lepo ovat merkityksellisiä ja luonnollisia lapsen kasvun hengellisen herkkyyden keitoita. Kristillisen uskon antama turvallisuus, toivo ja elämänrohkeus ovat keskeinen osa lapsen hyvinvointia myös silloin, kun lapsen tai hänen läheistensä elämässä tapahtuu ikäviä ja vaikeita asioita.

ENTÄ
JOS

- ... lapsi voisi opettaa meille elämän ja uskon ihmettelyä, leikkimistä ja todeksi elämistä?
- ... kunnioitamme lapsen tapaa elää ja olla?
- ... arvostamme lapsen hengellisyyttä?

Lapsi seurakuntalaisena

Lapsi on seurakunnalle aarre ja siunaus. Läsnäolollaan lapsi siunaa seurakuntaa ja aikuisia ympärillään – myös haastamalla heitä uudistumaan ja muuttumaan. Seurakunnan tehtävä on Jeesuksen esimerkin mukaisesti siunata lapsia ja nostaa heidät keskelle seurakuntaa, esimerkiksi aikuisille.

Kuva: Riikka Reina.

Kristillisen ihmiskäsityksen mukaan ihmisyyys toteutuu täydesti silloin, kun ihminen hahmottaa koko elämänsä pyhän ja äärettömän yhteydessä, Jumalan kasvojen edessä. Kasteessa tämä yhteys pyhään tehdään näkyväksi ja kohdistetaan jokaiselle henkilökohtaisesti. Kokonaisvaltaisen ihmiskuvan tunnistaminen vastasyntyneessä asettaa kasteen merkitykselle uuden tulokulman. Kaste on lahja ja kutsu. Kasteen kautta lapsen kasvuvoimaksi rikastuu kokonaan se hyvä, mitä Jumala on hänelle tarkoittanut. Hengellisyys ei ole muusta elämästä erillinen, kirkon hallussa oleva seremonia, vaan luonnollinen osa lapsen ja vanhemman arkea ja elämää. Kaste tekee lapselle hyvää. Tällä sanomalla on merkitystä kaikessa kirkon viestinnässä ja myös niiden tavoittamisessa, jotka eivät ole kirkon jäseniä.

Lapsen oikeuksien huomioiminen kirkossa nousee sekä kirkon omasta traditiosta että YK:n lapsen oikeuksien sopimuksesta. Jeesuksen opetuksista nousee hyvin vahva näkemys lapsen arvosta ja merkityksestä. Kasteeseen perustuen lapsella on oikeus olla aktiivinen seurakunnassaan, tuntea osallisuutta kotiseurakunnastaan sekä saada kristillistä opetusta ja kasvatusta kotona ja seurakunnassa. Lapsen oikeuksien sopimus velvoittaa jokaista aikuista huomioimaan lapsen edun ja kuuntelemaan lapsen mielipidettä. Lapsen oikeuksien sopimuksessa on kaksi tasavahvaa painotusta, joiden välille voi helposti syntyä myös jännite: lapsella on oikeus suojeluun ja oikeus vaikuttaa ja ilmaista mielipiteensä.

Kirkon varhaiskasvatus on painottanut perinteisesti hyvin vahvasti lapsen turvallisuutta ja suojelua. Kuten muuallakin yhteiskunnassa, näkemys lapsesta aktiivisena toimijana ja oman elämänvaiheensa asiantuntijana on jäänyt taustalle. Lapsen oikeuksien kunnioittaminen kirkossa edellyttää molempien – sekä lapsen turvallisuuden että hänen toimijuutensa – huomioimista. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että päätöksenteossa kuullaan ja otetaan huomioon lasten mielipiteet sekä arvioidaan ennakolta päätösten vaikutukset lapsiin ja perheisiin. Lapsen oikeuksien toteutuminen edellyttää myös sitä, että arjen toiminnassa kuunnellaan lasten näkemyksiä ja kaikkea toimintaa ohjaa alusta alkaen lapsen näkökulma.

Kuva: Esa Kivivuori.

LASTEN OIKEUDET OVAT AIKUISTEN VELVOLLISUUKSIA

YK:n Lapsen oikeuksien yleissopimus hyväksyttiin vuonna 1989. Suomi liittyi sopimukseen 1991 ja se velvoittaa valtiota, kuntia, lasten vanhempia ja muita aikuisia, myös seurakunnissa. Vuonna 2008 uudistui lastensuojelulaki ja sen tarkoituksena on taata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun.

Lapsen oikeudet ovat aikuisten velvollisuuksia. Vanhemmilla ja huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsensa huolenpidosta ja kasvatuksesta. Viranomaisten on kaikissa lasta koskevissa toimenpiteissään ja päätöksissään arvioitava niiden vaikutukset lapseen, otettava huomioon lapsen etu ja kuunneltava lapsen mielipidettä.

TYTÖLLÄ JA POJALLA ON OIKEUS

1. erityiseen suojeluun ja hoivaan (protection),
2. riittävään osuuteen yhteiskunnan voimavaroista (provision) sekä
3. osallistua ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti itseään koskevaan päätöksentekoon (participation).

Sopimukseen liittyy neljä periaatetta

1. Kaikki lapset ovat tasa-arvoisia
2. Lapsen etu on ensisijainen kaikessa päätöksenteossa
3. Lapsella on oikeus hyvään elämään
4. Lapsen näkemykset on otettava huomioon

Kuva: Helena Hollmerus.

Lapsen mielipiteen kuulemisen menetelmät ja lapsen näkökulman huomioiminen toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa ovat olennainen osa varhaiskasvattajan ammattiosaamista. Vastuu päätöksenteosta on aina aikuisella eikä lapselle voida antaa pohdittavaksi asioita, joihin hänellä ei vielä ole edellytyksiä. Lapsen todesta ottaminen kirkossa vaatii uudenlaista vuorovaikutusosaamista ja toimintakulttuuria: toimintaa lähdetään rakentamaan lapsilähtöisesti pienimpien ehdoilla ja edistetään lasten täysivaltaista mukanaoloa seurakunnassa. Lapsen todesta ottamisen vaikutukset liittyvät muun muassa jumalanpalveluselämään, tilaratkaisuihin, kirkolliseen kieleen, toiminnallisiin painotuksiin, päätöksentekoon ja lainsäädäntöön. Kirkko ja seurakunnat voivat olla edelläkävijöitä lapsen oikeuksien toteutumisessa ja edistämisessä.

Jumalanpalveluksessa kristityt kokevat yhteyttä toisiinsa ja Jumalaan. Jumalanpalvelusta ovat sunnuntaiset messut ja myös muu hartauselämä kirkon toiminnassa ja kodeissa. Lapsi elää jumalanpalvelusta tässä ja nyt. Siksi lapsi on huomioitava tavalla, joka mahdollistaa hänelle aidon osallistumisen ja vaikuttamisen. Keskustelu, ihmettely, kysymykset ja uusi tieto tuovat myös Jumalan läsnäolon ihmisten keskelle.

Jumalanpalveluskasvatus toteutuu kaikessa kirkon varhaiskasvatustoiminnassa.

Rukous on puhetta Jumalan kanssa. Ilta rukous on usein lapselle tärkeä hetki, jossa ollaan yhteydessä Jumalaan oman perheen kanssa. Yhteisessä rukouksessa kotona ja seurakunnassa lapsi voi kokea yhteenkuuluvuutta muiden kanssa. Armon ja anteeksiantamisen kokemukset auttavat lasta syyllisyyden tai pahan mielen tilanteissa. Lapsi oppii pyytämään ja antamaan anteeksi aikuisten esimerkin avulla ja sen kautta, että hänen oma kokemuksensa tulee nähdyksi ja kuulluksi. Armollisuuden ilmapiirissä lapsi saa kasvaa hyväksyttynä. Arjen erilaisissa tilanteissa lapsella on näin oikeus ja mahdollisuus kohdata pyhä, armahtava ja rakastava Jumala.

ENTÄ
JOS

...Jeesuksen tavoin nostamme esimerkiksi lapsen tavan olla suhteessa Jumalaan?
...teemme messusta lapselle viihtyisän paikan?
...koko seurakunnassa ajatella parasta mahdollista tulevaisuutta lapselle? Mitä se olisi?

Perheiden kanssa

Kirkon varhaiskasvatuksessa on keskeistä kasvatuskumppanuus perheen kanssa. Kumppanuuden lähtökohtana on molemminpuolinen luottamus, säännöllinen vuorovaikutus ja elämän todellisuuden jakaminen erilaisissa arjen tilanteissa ja lapseen liittyvissä asioissa. Työntekijöiden ammatillisuutta ovat paitsi pedagoginen osaaminen ja hyvät vuorovaikutustaidot, myös joustavuus ja tietoinen lapsen ja perheen kuunteleminen. Perheen eri-ikäisten jäsenten tarpeiden ja toiveiden tulee näkyä ja kuulua sekä toiminnan suunnittelussa että toteutuksessa. Tämä edellyttää usein yhteistyötä niin varhaisnuorisotyön kuin nuorisotyön työntekijöiden kanssa. Perhe osallistuu seurakunnan toimintaan aina lastensa ehdoilla ja perheiden arkitodellisuutta on kunnioitettava. Lisäksi perheen todellisuus on otettava huomioon yhden perheenjäsenen kohtaamisessa. Perhelähtöisyyden tulee näin olla jokaisen kirkon työntekijän tapa tehdä omaa työtään.

Lapsuutta ja lapsia arvostavassa kirkossa edistetään lasten osallisuutta seurakunnassa sekä lasten roolia hengellisinä toimijoina. Siihen liittyy kokemus omasta tärkeydestä ihmisille ja Jumalalle, kuuluminen sukupolvien ketjuun ja hyväksytyksi tuleminen omanlaisena itsenään. Tavoitteena on, että lapset ja heidän perheensä voivat osallistua aktiivisesti seurakuntaelämään, sen suunnitteluun ja toteutukseen itselleen sopivilla tavoilla. Toiminnan sisällön lähtökohtina ovat lasten ja perheiden kokemukset, kiinnostuksen kohteet, toiveet ja taidot yhdistettyinä kirkon varhaiskasvatuksen ja perhetyön tavoitteisiin ja lähtökohtiin.

Perheet kaipaavat yhä useammin keskusteluyhteyttä ja sielunhoidollista tukea. Niissä perheissä joissa on taloudellisia vaikeuksia, työttömyyttä tai muita vaikeuksia, toivotaan usein virikkeitä ja tukea lapsille. Tällöin tarvitaan diakonista työotetta sekä yhteistyötä varhaiskasvatuksen ja diakonian työntekijöiden välillä. Yhteistyö myös muiden paikkakunnan perhetyön toimijoiden kesken on tärkeää. Seurakunnan on pyrittävä entistä enemmän tukemaan kaikkia perheitä heidän arjessaan ja etsittävä tilanteita matalakynnyksiselle kohtaamiselle. Samalla, esimerkiksi koontuvan toiminnan ajankohtia mietittäessä, on tuettava perheiden mahdollisuutta viettää kotona hyvää ja rauhallista arkea. Kirkon varhaiskasvatuksessa kohdataan tulevaisuudessa yhä enemmän eri kulttuureista ja uskonnoista tulevia perheitä. Tämä edellyttää työntekijöiltä erityistä osaamista ja herkkyyttä (uskontosensitiivisyyttä).

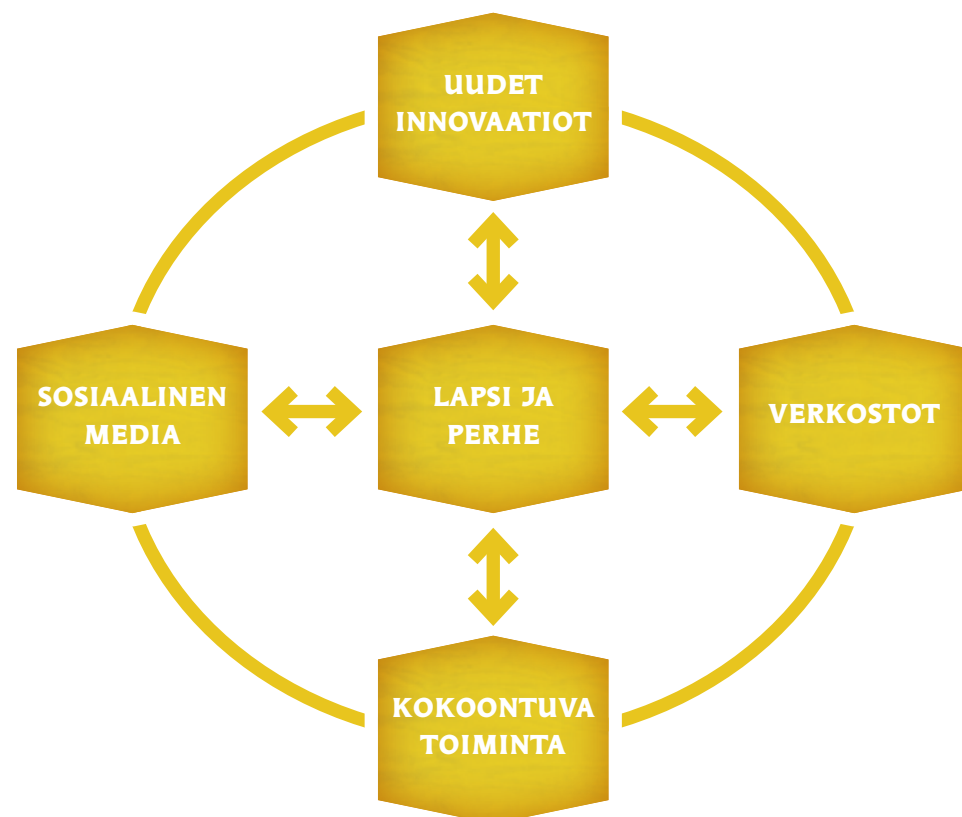
ENTÄ
JOS

- ... kysymme perheiltä, mitä he odottavat seurakunnalta?
- ... kutsumme lapset ja perheet sekä lapsen kummit mukaan suunnittelemaan messuja ja muuta toimintaa?
- ... pohdimme yhdessä, mahdollistavatko vai estävätkö työmme rakenteet perheiden jatkuvaa ja hyvää kohtaamista?

TÄTÄ KEHITÄMME

Kirkon varhaiskasvatuksen ja kehittämisen näkökulmia

Neljä näkökulmaa

Kirkon varhaiskasvatuksessa ja sen kehittämisen keskiössä on lapsi ja hänen perheensä. Tavoitteena on toimia lapsen ja hänen perheensä kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ja kasvun tukemiseksi eri tavoin. Tulevaisuuteen katsotaan ainakin neljästä ikkunasta ja työtä kehitetään kaikilla alueilla.

Kirkon varhaiskasvatuksen kokonaisuus sisältää kokoontuvaa toimintaa, sähköistä yhteydenpitoa ja läsnäoloa perheiden arjessa (verkkotyö, sosiaalinen media, muu yhteydenpito) sekä verkostoissa tapahtuvaa yhteistyötä ja perheiden kohtaamista. Kirkon varhaiskasvatuksen luonteeseen kuuluu toiminnan jatkuva kehittäminen perheiden tarpeita vastaavasti ja heitä kuunnellen. Sosiaalinen media ja verkostoyhteistyö luovat kirkon varhaiskasvatukselle uusia mahdollisuuksia ja haasteita.

On hyvä tarkastella, miten perheen elämäntilanne ja vaiheet näkyvät toiminnan kokonaisuudessa. Tietyissä ikävaiheissa perhe on ehkä vain yhden toimintamuodon tavoitettavissa. Mitä tapahtuu, kun perheen elämäntilanne muuttuu: säilyykö yhteys silti? Monipuolinen vuorovaikutus lasten ja perheiden kanssa on toimivan ja jatkuvan yhteydenpidon edellytys.

On toistuvasti kysyttävä, miten voimme kehittää työtämme niin, että perheet ja yksittäiset perheenjäsenet tulevat palvelluiksi ja kohdatuiksi kaikissa elämäntilanteissaan. Miten vahvistamme ajatusta, että seurakunta ja koti ovat ja toimivat yhdessä lapsen ja perheen hyväksi? Mitä tämä edellyttää seurakunnalta ja yhteistyöltä muiden työmuotojen ja toimijoiden kanssa?

Kokoontuva toiminta

Kokoontuvalle toiminnalle on kirkon toiminnassa ominaista pysyvyys, säännöllisyys ja pitkäjänteisyys. Seurakunnan työntekijä tulee lapselle ja perheelle tutuksi usein monia vuosia kestävässä yhteistyössä. Kokoontuvalle toiminnalle on tyypillistä myös mukautuvaisuus ja uusiin haasteisiin vastaaminen. Kirkon varhaiskasvatuksen toimintamuodot ovat syntyneet vastauksina yhteiskunnallisille haasteille ja ne ovat pystyneet vastaamaan perheiden ajankohtaisiin tarpeisiin. Sama pyrkimys jatkuu toiminnassa edelleen: uusia kerhoja perustetaan sinne, missä lapset ja perheet ovat ja seurakuntalaisten toiveet otetaan huomioon uutta toimintakautta suunniteltaessa. Vastaavasti tietyn toiminnan vähentyessä on mahdollista siirtää resursseja sinne, missä niitä kulloinkin tarvitaan.

Kokoontuvan toiminnan muotoja lasten ja perheen parissa ovat tällä hetkellä muun muassa päiväkerhotoiminta, erilaiset perhekerhot, pyhäkoulut, koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminta, lapsille ja perheille suunnatut jumalanpalvelukset ja kirkkohetket, musiikkikerhot (muskarit), lapselle ja hänen läheisilleen suunnatut tapahtumat, lasten retki- ja leiritoiminta, lasten kesäkerhotoiminta, lapsille suunnatut toimintakerhot sekä erilaiset paikalliset toiminnot, jotka kehittyvät jatkuvasti.

ENTÄ JOS

- ...järjestämme ryhmätoimintaa myös eri tavalla vammaisille lapsille?
- ...mietimme, mitä kokoontuva toiminta on verkossa?

Verkostot

Kirkon varhaiskasvatus toteutuu aina paikallisesti seurakunnan ja kunnan alueella. Seurakunnan lisäksi alueella on monia muita toimijoita, jotka työskentelevät lasten ja perheiden hyvinvoinnin tukemiseksi. Lapset ja perheet osallistuvat usein sekä seurakunnan että muiden toimijoiden järjestämään toimintaan. On tärkeää toimia yhdessä

ja verkostoitua eri toimijoiden kanssa. Näin voidaan parhaiten palvella alueen lapsia ja perheitä sekä tukea yhdessä heidän hyvinvointiaan.

Kirkon varhaiskasvatuksella on pääosin myönteinen julkisuuskuva: sen työtä pidetään laadukkaana ja henkilöstöä ammattitaitoisena. Tätä käsitystä on tärkeää vahvistaa kirkollisessa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa, eri medioissa, kirkon omissa materiaaleissa sekä erilaisissa vuorovaikutustilanteissa perheiden, yhteistyökumppaneiden ja kirkon muiden toimijoiden parissa.

Neuvolayhteistyö on monin paikoin vakiintunut osaksi varhaiskasvatuksen toimintaa. Samoin seurakunnilla on kiinteä yhteistyö perusopetuksen aamu- ja ilta-päivätoiminnan kanssa yhtenä palveluntarjoajana. Tärkeää on, että seurakunnan varhaiskasvatus näkyy myös kunnan palvelutarjottimella yhtenä avoimen varhaiskasvatuspalvelun muotona ja vältetään päällekkäisiltä toiminnoilta.

Joillekin paikkakunnille on perustettu erityisiä perhekeskuksia, jotka kokoavat useita toimijoita saman katon alle. Seurakunnan edustajat ovat usein mukana myös

Kuva: Marjukka Luoma.

tässä toiminnassa. Erilaisissa hankkeissa kunnan, seurakunnan sekä kolmannen sektorin yhteistyö varmistaa perheiden näkökulman arvostamisen ja perheiden palvelamisen. Toiminnan sujuvuus edellyttää yhteistyötä, suunnittelua ja koordinoitua eri toimijoiden välillä. Seurakunnan työntekijät voivat olla yhteistyön aloitteen tekijöitä. Verkostoissa toimiminen vaatii selkeyttä oman roolin ja paikan löytämisessä sekä toimivaa vuorovaikutusta eri osapuolten välillä.

Yhteistyötä ja verkostoitumista on myös seurakunnan ja kunnan varhaiskasvatuksen henkilöstön välillä. Perinteisen koulutusyhteistyön ja materiaaliavun lisäksi uskontokasvatuksen mentorointi on vakiintunut toimivaksi käytännöksi. Samoin yhteys työntekijöiden välillä on tärkeä osa lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia erilaisissa siirtymävaiheissa, mm. kun lapsi siirtyy seurakunnan kerhosta päivähoitoon, päivähoidosta esiopetukseen ja koulusta aip-toimintaan. Yhteistyö on tärkeää myös silloin, kun lapset ja perheet tarvitsevat erityistä tukea.

Yhteiskunnan varhaiskasvatukseen sisältyvän uskontokasvatuksen ja kirkon antaman kristillisen kasvatuksen välillä on selkeä ero. Varhaiskasvatussuunnitelma (vasu) on lähtökohtana yhteiskunnan varhaiskasvatuksessa toteutettavalle uskontokasvatukselle, jonka tehtävä on tutustuttaa lapsi omaan uskontoonsa sekä uskonnollisiin ja kulttuurisiin asioihin ja ilmiöihin. Lapsen oman uskon vahvistaminen kuuluu vanhemmille, kummeille ja kirkolle. Kirkon varhaiskasvatuksen päätehtävä onkin kasteeseen pohjautuen auttaa vanhempia ja kummeja lapsen kristillisessä kasvatuksessa. Tämän lisäksi kirkon tehtävä on tukea yhteiskunnan varhaiskasvatushenkilöstöä uskontokasvatuksen toteuttamisessa.

Uskontokasvatuksen mentorointi on dialoginen työote, joka toteutuu yhteistyönä sekä hallinnossa että varhaiskasvatuksen arjessa. Mentoroinnin lähtökohtana on, että yhteiskunnan varhaiskasvatuksen oma henkilökunta toteuttaa tavoitteidensa mukaista uskontokasvatusta ja niin sovittaessa seurakunta antaa heille tukea. Mentorointi ymmärretään vastavuoroiseksi keskustelusuhteeksi, jossa jaetaan kokemuksia ja näkemyksiä. Suhde perustuu luottamukseen, avoimuuteen ja sitoutuneisuuteen. Tavoitteena on yhdessä edistää lapsen uskontokasvatuksen toteutumista mahdollisimman rikkaasti. Parhaimmillaan uskontokasvatus tukee lapsen luonnollista herkkyyttä ja kiinnostusta olemassaolon suuria kysymyksiä kohtaan.

Kirkon kasvatuksen linjaus korostaa myös yhteistyötä ja verkostoitumista seurakunnan sisällä eri toimintamuotojen välillä. Diakoninen ja perhelähtöinen työote sekä elämänkulku-ajattelu kannustavat työntekijöitä vahvistamaan yhteisen työn näkökulmaa. Seurakunnan sisällä on hyvä pohtia, mitä näky yhteisestä työstä lasten ja perheiden hyväksi käytännössä tarkoittaa. Miten huomioimme kasvatuksen kaaren ja kuljemme perheen rinnalla vauvasta vaariin? Perheiden hyvinvointi on kaikkien työntekijöiden yhteinen asia.

ENTÄ JOS

... pohdimme rohkeasti keiden työntekijöiden vastuulle lapset seurakunnassa kuuluvat?
... mietimme yhdessä, teemmekö oikeita asioita lapsen ja perheen parhaaksi?

Sosiaalinen media ja verkkoympäristö

Lastenkirkko, Kirkko Suomessa -facebookisivu, Kirkko kuulolla -palsta Suomi24:ssä ja Perheen arjessa -blogi ovat muutamia esimerkkejä kirkon toiminnasta verkossa. Hengellinen elämä verkossa -hankkeen puitteissa on luotu uusia mahdollisuuksia vuorovaikutukseen seurakunnan työntekijöiden ja perheiden välillä. Monet työntekijät ja vapaaehtoiset ovat saaneet koulutusta verkkotyöhön ja se on otettu osaksi tehtäväkuva. Lasten, nuorten ja perheiden kohtaaminen yhdessä heidän omassa toimintaympäristössään eli verkossa on kirkon kasvatukselle keskeistä tänä päivänä. Kirkon yhteinen verkkotyö on osa jokaisen kasvatuksen ammattilaisen työtä. Jokaisessa seurakunnassa tulee kirkon varhaiskasvatuksen työntekijän työajasta varata tietty osa myös verkkotyöhön sekä verkkokeskusteluun. Verkkotyö ei voi olla seurakunnassa yhden työntekijän vastuulla vaan se on samanarvoinen kuin muukin seurakunnan toiminta ja vaatii yhtäläistä panostusta, suunnittelua ja kehittämistä.

Lasten ja nuorten tukeminen sosiaalisen median ja verkon käyttöön on media-kasvatuksen kautta osa kirkon varhaiskasvatusta. Lasten ja nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi seurakuntien on tuettava lasten mahdollisuutta käyttää erilaisia välineitä, sosiaalista mediaa ja oppia niiden käyttöön liittyviä taitoja. Kirkon kasvatuksen työntekijöiden on omassa työssään huomioitava muuttunut lasten ja perheiden elinpiiri ja sen vaikutukset tarjotun toiminnan sisältöihin.

Seurakuntien omat kotisivut vaativat jatkuvaa päivittämistä palvellakseen perheitä parhaalla mahdollisella tavalla. On kuitenkin huomioitava, etteivät vanhemmat hae kaikkea tietoa nettisivuilta vaan erinäköisistä vertaisverkostoista. Sosiaalisen median hyödyntäminen monipuolisesti kotisivujen rinnalla on sen takia tärkeää. Myös laajempaan viestintään on syytä kiinnittää entistä enemmän huomiota: viestimme on liian tärkeä jäädäkseen kuulematta! On hyvä pohtia paikallisesti, millaista tukea tähän työhön tarvitaan ja mistä sitä saa. Varhaiskasvatustoiminnan tiedotuksen on oltava monipuolisia välineitä käyttävää, informatiivista, ajantasaista ja helposti löydettävää.

Kuva: Esa Kivivuori.

Toimintaa kehitettäessä on mietittävä, mitä lapset ja perheet todella tarvitsevat ja haluavat. Miten heidät otetaan mukaan ideoimaan ja kertomaan ajatuksistaan?

On hyvä myös miettiä, miten voidaan olla mukana siinä verkkotoiminnassa, missä ihmiset jo muutenkin ovat. Nuoret perheet ovat aktiivisia ja monipuolisia mediankäyttäjiä. Perheiden osallisuuden ja kirkon jäsenyyden vahvistaminen on mahdollista tarjoamalla lapsille ja perheille kristillisestä sisällöstä käsin monipuolisia interaktiivisia verkkopalveluita sekä tiedottamalla esim. radion ja television kristillisistä ohjelmista. Työ verkossa, perheiden ja lasten parissa, on osa varhaiskasvatuksen työntekijöiden perustyötä. Nettipyhäkoulu ja vaikkapa Lastenkirkko tarjoavat mahdollisuuden olla mukana perheelle sopivana ajankohtana.

... verkkotyö olisi itsestään selvä osa perustyötämme?

Innovaatiot

Kirkon työ lasten ja perheiden kanssa on kehittynyt vastaamaan kunkin ajan haasteita. Vähitellen erilaiset toimintamuodot ovat vakiintuneet, kunnes on tullut taas aika miettiä uusia suuntia. Se, mikä on tänään innovaatio, on jo huomenna käytäntö! Jokaisella aikakaudella on omia haasteita – vanhat toimintatavat eivät enää tavoita samalla tavalla kuin ennen ja perheiden tilanteet muuttuvat. Muutoksiin vastaaminen on kirkon varhaiskasvatuksen toteutumisen elinehto.

Tämän hetken innovaatioita ovat mm. Helsingin seurakuntayhtymän kehittämä Pienelle parasta -hanke, joka on vähitellen levinnyt muihin seurakuntiin. Toiminnan taustalla on pyrkimys tavoittaa perhe ja olla siihen yhteydessä sen tärkeinä hetkinä ja vuosina. Useissa seurakunnissa on järjestetty myös matalan kynnyksen kastetilaisuuksia (esim. Tampereen aamukaste ja Helsingin seudun kastepäivä). Näin helpotetaan perheen arkea ja tarjotaan mahdollisuus lapsen kastejuhlan järjestämiseen vähällä vaivalla. Yhteyden syntyminen jo vauvaperhevaiheessa tukee perhettä ja lapsen hyvinvointia. Kantavana ajatuksena on seurakunnan ja kodin yhteinen työ lapsen ja perheen hyväksi.

Uusien toimintamallien avulla kirkko pystyy olemaan läsnä perheen arjessa ilman, että perheen tarvitsee fyysisesti tulla "kirkolle". Kotikäyntityö ja koordinoitu yhteistyö toisten toimijoiden kanssa palvelee perheitä ja heidän tarpeitaan. Perheet saavat tukea arjen pyörittämiseen jo varhaisessa vaiheessa, mikä voi osaltaan vähentää ongelmien kasautumista tulevaisuudessa. Tätä palvelee myös seurakunnan eri työntekijöiden yhteinen työnäky perheiden hyväksi (esim. yhteistyö diakoniatyön kanssa). Ongelmien edessä on tärkeää yhdessä miettiä toimivia ratkaisuja ja tartuttava ennakkoluulottomasti uuteen.

Kirkon varhaiskasvatuksessa on tärkeää miettiä lasten ja perheiden tämän hetken ja tulevaisuuden haasteita. Mitkä ovat perheiden arjen kysymyksiä, joihin voidaan yhdessä etsiä vastauksia? On myös mietittävä, mihin haasteisiin pystytään seurakunnassa vastaamaan, kun resurssit vähenevät.

Yksi suhteellisen uusi asia kirkossa on lapsivaikutusten arviointi. Lapsen oikeuksien vahvistamiseksi on luotu lapsiasiahenkilöiden toimintamalli: seurakuntien työntekijöitä ja luottamushenkilöitä toimii lapsiasiahenkilöinä tällä hetkellä jo yli 100 seurakunnassa. Tavoitteena on, että tästä innovaatiosta tulee vähitellen vakiintunut käytäntö kaikkiin seurakuntiin.

... uskallamme rohkeasti luopua vanhoista menestystarinoistamme ja kehittää uusia toimintamalleja?

Kuva: Esa Kivivuori.

Lapsivaikutuksen arvioinnin keskiössä on lapsen etu, mikä on hyväksi lapselle ja miltä asiat näyttävät lapsinäkökulmasta katsottuna. Monet lapsi- ja nuorisojärjestöt sekä kirkko edistävät eri tavoin lapsen oikeuksien toteutumista (mm. Lapsiystävällinen seurakunta, Näyn ja kuulun -kriteerit). Lapsivaikutusten arvioinnissa seurataan kaiken päätöksenteon vaikutuksia lapseen, nuoriin ja lapsiperheisiin. Vaikutusten arviointi ja ennakointi on uusi tapa tarkastella lasten ja lapsiperheiden hyvinvointiin liittyviä asioita.

Kirkko ja seurakunnat ovat edelläkävijöitä lasten suojelussa ja huomioimisessa. Tämän hyvän historian tueksi on seurakuntiin valittu lapsiasiahenkilöitä, joiden tehtävä on seurata ja vaikuttaa siihen, miten lapsen etu ja tarpeet tulevat huomioituksi päätöksenteossa.

TÄTÄ TAVOITTELEMME

Kehittämisen tavoitteita

KIRKON VARHAISKASVATUKSEN TOIMIJOITA HAASTETAAN POHTIMAAN OMAA TYÖTÄ JA SEN KEHITTÄMISTÄ

- oman paikallisen tilanteen ja kokoontuvan toiminnan eri toimintamuotojen näkökulmasta
- sosiaalisen median toimintaympäristössä
- verkostoyhteistyössä
- muiden työntekijäryhmien kanssa

On myös kysyttävä, millaisia uusia varhaiskasvatuksen toimintoja tai käytäntöjä seurakuntaan voidaan kehittää lasten ja perheiden tarpeisiin vastaamiseksi?

Apuna voi käyttää seuraavia kehittämisen tavoitteita ja kysymyksiä. Myös Lapsi on osallinen -asiakirjan kehittämiskysymykset ovat hyödyllisiä.

Kuva: Esa Kivivuori.

Kokonaisvaltaista kasvua

KEHITTÄMISEN TAVOITTEITA

- Luomme käytänteitä, jotka nousevat kokonaisvaltaisen ja lapsilähtöisen varhaiskasvatusajattelun perustalta.
- Vahvistamme henkilöstön tietämystä ja osaamista varhaispedagogiikasta sekä lapsen hengellisyydestä.
- Lisäämme keinoja arjen kasvatuskumppanuuden toteutumiseksi.
- Lisäämme kirkon varhaiskasvatuksen tunnettuutta verkostoissa avoimena varhaiskasvatuspalveluna.
- Tunnistamme toimintaympäristön muutoksen vaikutuksia toimintaan ja kirkon varhaiskasvatukseen.

ENTÄ JOS

- ... meillä olisi vahva varhaispedagoginen ja kehityspsykologinen osaaminen?
- ... uudistamme rakenteita ajankohtien, kokoontumiskertojen ja sisällöllisen painotuksen osalta huomioiden pedagogiset ja lapsilähtöiset kriteerit?
- ... rakennamme tietoisesti päiväkerhon profiilia avoimen varhaiskasvatuksen palveluna verkostoissa ja perheiden kesellä?
- ... pohdimme yhdessä, millaista mielikuvaa uskosta ja seurakuntaelämästä luomme lapselle varhaiskasvatuksessa?
- ... toimimme siltana varhaiskasvatuksen ja varhaisnuorisotyön välillä seurakunnan aamu- ja iltapäivätoiminnassa?
- ... mietimme tietoisesti kummankin sukupuolen tarpeita toiminnan suunnittelussa?
- ... kokonaisvaltainen kasvatusajattelu näkyisi myös verkossa tehtävässä työssämme?

Kuva: Ullrica Wiik.

Lapsi seurakuntalaisena

KEHITTÄMISEN TAVOITTEITA

- Tuemme lasten osallisuutta luomalla kaikkeen toimintaan lapsimyönteinen ilmapiiri
- Otamme lapset seurakunnan toiminnan ja jumalanpalveluselämän toteuttajiksi
- Tuemme lapsen hengellistä elämää ja kasvua
- Vahvistamme kasteen ja ehtoollisen merkitystä
- Toteutamme lapsivaikutusten arviointia päätöksenteossa

ENTÄ JOS

- ... lisäämme lapsen mahdollisuuksia vaikuttaa arjen toimintaan?
- ... ideoimme yhdessä, millaista on toimiva jumalanpalveluselämä seurakunnan kokoontuvassa toiminnassa (perhekerhoissa, päiväkerhoissa ja aip-toiminnassa) sekä yhteistyössä yhteiskunnan varhaiskasvatuksen kanssa?
- ... vahvistamme vanhempien tietämystä lapsen hengellisyydestä?
- ... jaamme kummeille materiaalia ja kehitämme toimintaa kummiuden vahvistamiseksi?
- ... vahvistamme isovanhempien roolia kristillisessä kasvatuksessa?
- ... kutsumme lapset ja perheet ehtoolliselle?
- ... toteutamme perheiden jumalanpalveluksia ja muuta toimintaa myös verkossa?
- ... otamme päätöksenteossa johdonmukaisesti huomioon lapsen näkökulman?

Perheiden kanssa

KEHITTÄMISEN TAVOITTEITA

- Vakiinnutamme säännöllisen yhteydenpidon muotoja seurakunnan ja perheen välillä
- Tuemme pienten lasten perheitä ja kristillistä kotikasvatusta
- Vahvistamme perheiden osallisuutta seurakunnassa
- Vahvistamme yhteistyötä verkostoissa lapsen ja perheen hyväksi
- Kehitämme toimintaa vastaamaan erilaisten perheiden tarpeita

Kuva: Esa Kivivuori.

ENTÄ JOS

- ... teemme yhteistyötä ja jaamme asiantuntemustamme eri työntekijäryhmien kesken kastetta edeltävään ja sen jälkeiseen yhteistyöhön perheen kanssa?
- ... käytämme sosiaalista mediaa vuorovaikutuksen kanavana ja kohtaamme lapset ja perheet verkossa?
- ... tuemme myös niiden lapsiperheiden kotien kristillistä kasvatusta, jotka eivät osallistu seurakunnan kokoontuvaan toimintaan?
- ... edistämme mahdollisuuksia perheiden keskinäiseen kohtaamiseen, tutustumiseen ja verkostoitumiseen?
- ... tuemme lasta ja perhettä erilaisissa elämän kriisikohdissa?
- ... mietimme, ketkä voivat olla yhteistyökumppaneita monikulttuurisessa kasvatustyössä?
- ... tiedotamme seurakunnan varhaiskasvatustoiminnasta riittävästi perheille ja yhteistyökumppaneille?

Kuva: Frida Granbacka.

TIIVISTELMÄ ASIAKIRJAN PAINOTUKSISTA

- Kirkko ja seurakunnat voivat olla edelläkävijöitä lapsen oikeuksien toteutumisen edistämisessä ja lapsen oikeuksien puolustamisessa.
- Kirkon varhaiskasvatuksessa on tavoitteena lapsen kokonaisvaltainen hyvinvointi, johon kuuluu fyysinen, psyykkinen, sosiaalinen, emotionaalinen ja hengellinen ulottuvuus. Uskonnollisilla ja hengellisillä asioilla on luonteva asema lapsen elämässä – ne tuovat siunausta, iloa, turvallisuutta ja toivoa hänen elämäänsä.
- Kokonaisvaltaisessa kasvatustajatteluksa painottuvat eri kasvatussisältöjen nivoutuminen toisiinsa, vuorovaikutus aikuisen ja lapsen välillä sekä kasvatuskumppanuus lapsen perheen kanssa. Kokonaisvaltainen kasvatust antaa lapselle yhtenäisen käsityksen uskosta, elämästä ja ympäröivästä maailmasta – käsityksen, joka syventyy jatkuvasti, lapsen omaan tahtiin.
- Turvallisuuden lisäksi seurakunta tarjoaa lapselle yhteisön, jossa hän on täysivaltainen jäsen.
- Lapsi toteuttaa hengellisyyttään sekä yksin että yhteisönsä jäsenenä. Hän voi osallistua seurakuntaelämään, sen suunnitteluun ja toteutukseen persoonalleen ja ikäkaudelleen sopivilla tavoilla. Lapsen mielipiteen kuulemisen menetelmät ja lapsen näkökulman huomioiminen toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa ovat olennainen osa varhaiskasvattajan ammattiosaamista.
- Tavoitteena on, että lapset ja heidän perheensä voivat osallistua aktiivisesti seurakuntaelämään, sen suunnitteluun ja toteutukseen itselleen sopivilla tavoilla. Toiminnan sisällön muokkaamisen lähtökohtina ovat lasten ja perheiden kokemukset, kiinnostuksen kohteet, toiveet ja taidot yhdistettyinä kirkon varhaiskasvatuksen ja perhetyön tavoitteisiin ja lähtökohtiin.
- Lapsi on siunaus. Läsnäolollaan lapsi siunaa seurakuntaa ja aikuisia ympärillään – myös haastamalla heitä uudistumaan ja muuttumaan. Seurakunnan tehtävä on Jeesuksen esimerkin mukaisesti siunata lapsia ja nostaa heidät keskelle seurakuntaa, esimerkiksi aikuisille.

Lapset seurakuntalaisina

KEHITTÄMISASIAKIRJA

Lapsi on tärkeä.
Seurakunnassa lapsi on
kallisarvoinen aarre juuri
omana itsenään.
Lapsi elää elämäänsä liikkuen,
leikkien, taitellen, hiljentyen
ja turvautuen isompaan.
Olemuksellaan hän avaa uskon
salaisuutta ympärillään oleville
ihmisille.

SUOMEN EV.LUT. KIRKKO[†]

ISBN 978-951-789-423-4 (nid.)
ISBN 978-951-789-424-1 (pdf)
ISSN 1237-279X

Suomen ev.lut. kirkon
kirkkohallituksen
julkaisuja 2013:1